

НАПРЯМ 6. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-21>

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ЯК НАУКИ ТА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА

Ананьєва О. В.

*викладач Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Миколаїв, Україна*

Яценко О. Л.

*викладач Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Миколаїв, Україна*

За останнє століття проблеми екології набули планетарного масштабу та об'єднали зусилля як урядів багатьох держав так і міжнародних організацій, наукових установ, громадських організацій. Все частіше увага людства прикута до екологічної ситуації та стану довкілля. На законодавчому рівні було прийнято низку нормативно-правових актів щодо регулювання суспільних відносин у сфері використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища. Серед юридичних наук значне місце посіла наука екологічного права. Вивчення історії формування екологічного права та перспектив розвитку цієї відносно молоді, але, безперечно, важливої науки та галузі права є вагомим внеском як для розвитку юриспруденції, так і для забезпечення екологічної безпеки шляхом нормативного регулювання за допомогою державного механізму.

Екологічне право як наука та як галузь права були предметом вивчення багатьох науковців, серед яких О. Артеменко, В. Бондар, О. Борденюк, Т. Демчук, В. Завгородня, Н. Ільків, І. Каракаш, Р. Кірін, Ю. Корнєєв, Д. Лук'янець, К. Резворович, К. Рябець, Ю. Шемшученко, М. Шульга, О. Юнін та ін. В умовах підвищення актуальності екологічної безпеки, глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, задля екологізації свідомості населення, впровадження екологічних стандартів на всіх рівнях, дослідження історії та перспектив розвитку екологічного права як науки набуває актуальності.

Серед науковців немає єдиного підходу до початку відліку зародження екологічного права. Ряд вчених [1, с.10; 2, с. 23] визначають як перший етап становлення екологічного права період з часів Київської Русі, наводячи як приклад норми «Руської правди». Проте, в науковій літературі зустрічається твердження, що екологічне право як галузь права та як правова наука сформувалася лише у ХХ столітті та є відносно новою в правовій системі та системі правових наук. В самостійну комплексну галузь екологічне право почало виокремлюватися у 1960-х роках. [3, с. 7, 29]. Якщо говорити про екологічне право Європейського співтовариства, то погоджуємося з Бондар В.В., що подією, з якої доцільно вести відлік часу формування та розвитку екологічного права Європейського Співтовариства можна вважати прийняття Декларації щодо програми дій із навколишнього середовища на Стокгольмській конференції ООН 1972 р. [4, с. 138].

В історії Української Державності науковці виділяють такі етапи розвитку екологічного права:

1. Період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (IX–XI ст.).

2. Литово-Польська доба (XIV–XVII ст.).

3. Козацько-гетьманська держава (XVII–XVIII ст.).

4. Період Російської держави (кінець XVIII – початок ХХ ст.).

5. Період СРСР (1971–1991 рр.).

6. Період сучасної Української держави (1991 рік – теперішній час). [1, с. 10–11].

Перша згадка про охорону лісів зустрічається у законах Ярослава Мудрого «О церковних судах й земських ділах». У «Руській Правді» (XI ст.) містилися обмеження промислу диких тварин. У XIII ст. на землях Володимиро-Волинського князівства були визначені території, на яких заборонялося полювання на всіх тварин.

У Литовсько-Польську добу за крадіжку чи вбивство лебедя, знищення гнізда накладався штраф. «Судебник короля Казимира Ягелловича, даному Литві 1468, лютий 29» містив розділ 9 «Про лови, про пущі, про бортне дерево», в якому урегулювалися питання полювання, рибальства, використання вод, плати за користування об'єктами природи [1, с. 11].

Охороні природних об'єктів та їх раціональному використанню приділялася увага і в Запорізькій Січі. Обмежувалося коло осіб, які мали право користуватися природними ресурсами. Це були козаки та піддані Війська Запорозького, а іншим особам потрібно було отримати дозвіл Коша чи кошового отамана. Місцева адміністрація на підставі наказів Коша пильно стежила за станом лісів, щоб не було самовільної вирубки лісів, а порушники щоб не могли уникнути відповідальності

[5, с. 9]. У 1718–1719 роках видано акти, якими під загрозою смертної кари заборонялося викидати сміття в річки.

У період кінець XVIII – початок XX ст. через збідніння природних ресурсів посилювалася відповідальність та контроль, зокрема за порубку лісу в заповідниках винну особу страчували.

За радянських часів були вжиті заходи для охорони курортних зон на морському узбережжі, створюються заповідники, приймаються союзні закони щодо охорони природних об'єктів загальнодержавного значення. В 1972 році було прийнято постанову Верховної Ради СРСР «Про заходи по подальшому поліпшенню охорони природи і раціональному використанню природних ресурсів» і постанову Уряду СРСР «Про посилення охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів». Екологічні норми були закріплені і в Конституції СРСР 1977 та Конституції УРСР 1978 року.

У Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1900 питанням екологічної безпеки присвячено окремий розділ та проголошено, що Україна дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу. За часів незалежності прийнято цілу низку законів, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 р., «Про відходи» 1998 р; «Про охорону атмосферного повітря» 2001 р., «Про охорону земель» 2003 р.«Про природно-заповідний фонд» 1992 р., «Про Червону книгу України» 2002 р. та ін.

Наука екологічного права почала активно розвиватися у XX столітті, ґрунтуючись спочатку на теоретико-методичних розробках вчених-правознавців, що досліджували правове регулювання земельних правовідносин (початок 20–40 рр. XX ст.), а згодом водних, гірничих, лісових (40–60-ті роки XX ст.) та природоохоронних (кінець 50-х – 70-ті роки XX ст.) правовідносин [6. с.145].

Аналізуючи перспективи розвитку науки екологічного права слід виділити як ключовий напрямок – вивчення законодавства Європейського Союзу та судової практики Європейського суду з прав людини у сфері охорони природного середовища, екологічної безпеки. Це є вкрай важливим в умовах євроінтеграції України. Враховуючи різкий дефіцит питної води на планеті, а також виснаження природних ресурсів перспективним напрямком стає розробка правових механізмів задля раціонального використання природних ресурсів, застосування замкнутих циклів товаровиробництва, повторного використання сировини, збереження річок та морів від забруднення. Потребує розвитку екологічне процесуальне право, оскільки лише наявність ефективних механізмів реалізації норм матеріального права дають можливість застосовувати їх.

Важливим завданням науки екологічного права на майбутнє є дослідження можливості кодифікації екологічного законодавства, оскільки наразі в Україні система джерел екологічного права досить розгалужена.

Доктрина конституційного права людини на безпечне довкілля для життя та здоров'я також потребує подальшої наукової розробки.

В умовах збройного конфлікту російської федерації проти України та постійного ядерного шантажу актуальності набуває дослідження проблеми правового забезпечення на глобальному міжнародному рівні радіоекологічної безпеки. Через знищення територій природно-заповідного фонду внаслідок пожеж, викликаних війною та заподіяння іншої шкоди довкіллю внаслідок військових дій постає питання про наукове обґрунтування поняття екоциду та удосконалення механізму притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування завданих збитків.

Література:

1. Екологічне право: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання / Демчук Т. І., Борденюк О. В., Шелудяков Р. С. Чернівці, 2021. 100 с.
2. Ільків Н. В. Екологічне право України. Курс лекцій. Львів, 2013. 218 с.
3. Екологічне право : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р., Юнін О. С., Кірін Р. С. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 318 с.
4. Бондар В. В. розвиток екологічного права України у світлі євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 32. Том 2. С. 137–140.
5. Рябець К. А. Екологічне право України : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 438 с.
6. Гетьман А. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у ХХ ст. *Право України*. 2014. № 12. С.143–154.